

บทที่ 5

บทสรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

5.1 สรุปผลการวิจัย

จากการศึกษาเรื่องการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นด้วยกระบวนการสิ่งแวดล้อมศึกษาของกลุ่มสตรีผู้นำชุมชน กรณีศึกษา หมู่บ้านหัวทุ่ง ต.เชิงดาว อ.เชิงดาว จ.เชียงใหม่ มีวัตถุประสงค์หลัก 1) เพื่อศึกษาภูมิปัญญาของกลุ่มสตรีผู้นำชุมชน 2) เพื่อศึกษาวิธีการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นด้วยกระบวนการสิ่งแวดล้อมศึกษาของกลุ่มสตรีผู้นำชุมชนสู่เยาวชน 3) เพื่อศึกษาผลการถ่ายทอดภูมิปัญญาด้วยกระบวนการสิ่งแวดล้อมศึกษาของกลุ่มสตรีผู้นำชุมชนสู่เยาวชน การศึกษาวิจัยในครั้งนี้ผู้วิจัยได้ใช้การเก็บข้อมูลเชิงคุณภาพ ประกอบด้วย การสังเกตแบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วม การร่วมประชุมกลุ่มย่อย การสัมภาษณ์ และการศึกษาผล ให้สอดคล้องกับกรอบแนวคิดและวัตถุประสงค์ โดยศึกษา ภูมิปัญญาท้องถิ่นของกลุ่มสตรีผู้นำชุมชนในการอนุรักษ์ดิน น้ำ ป่า การใช้ประโยชน์จากป่า มีวิธีการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นโดยผ่านความเชื่อ ผ่านตำนาน และพิธีกรรมสู่การถ่ายทอดผ่านกิจกรรม ด้วยการใช้กระบวนการสิ่งแวดล้อมศึกษาทั้ง 4 ด้าน การสร้างความรู้ความเข้าใจ ความตระหนัก เจตคติ ทักษะ การศึกษาผลการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นด้วยกระบวนการสิ่งแวดล้อมศึกษาของกลุ่มสตรีผู้นำชุมชนมีการศึกษา 4 ด้าน คือ การพัฒนาความรู้ ความคิด เจตคติ ทักษะการมีส่วนร่วมของกลุ่มสตรีผู้นำชุมชน การยกระดับการเรียนรู้ โดยการปรับประยุกต์ใช้ความรู้ในชีวิตประจำวันของกลุ่มสตรีผู้นำชุมชน การถ่ายทอดสู่เยาวชน และการสร้างเครือข่ายการเรียนรู้ ซึ่งจากผลการศึกษาวิจัยสามารถสรุปได้ดังต่อไปนี้

ภูมิปัญญาท้องถิ่นของกลุ่มสตรีผู้นำชุมชนในการอนุรักษ์ระบบนิเวศดิน น้ำ ป่า พบว่าการอนุรักษ์ระบบนิเวศดินมีอนุรักษ์ดินด้วยการปลูกต้นไม้ใหญ่และการปลูกหญ้าแฝกเพื่อช่วยในการยึดหน้าดิน การอนุรักษ์ระบบนิเวศน้ำ มีการอนุรักษ์น้ำใช้ประเพณี พิธีกรรม เข้ามาควควบคุมพฤติกรรมคน ระบบนิเวศป่า ร่วมดูแล จัดการป่า อนุรักษ์ฟื้นฟู ภายใต้อาชีพที่ผ่านมา

ภูมิปัญญาท้องถิ่นของกลุ่มสตรีผู้นำชุมชนด้านการใช้ประโยชน์จากป่า ประกอบด้วย การเก็บหาของป่าเป็นอาหารเป็นผลผลิตจากป่าชุมชนสร้างรายได้และใช้เพื่อการยังชีพ มีการใช้วิธีการเก็บหาของป่าในการเรียนรู้เกี่ยวกับเกษตรพื้นบ้าน และวิธีการเก็บหาของป่าสู่เยาวชน การเก็บหาพื้นเป็นพลังงานเชื้อเพลิง การเก็บหาเชื้อเพลิงตามฤดูกาลเพื่อการอนุรักษ์ และฟื้นฟูป่า

การเก็บหาสมุนไพร มีการคุ้มครองสมุนไพร ร่วมกันปลูกสมุนไพร โดยมีการจัดตั้งกลุ่มสมุนไพร ให้ความรู้ และวิธีการจัดเก็บ และนำไปใช้

วิธีการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นของกลุ่มสตรีผู้นำชุมชนสู่เยาวชน ผ่านความเชื่อ เป็นการผนวกผู้คนให้เข้ากับความเชื่อทางศาสนาและสิ่งที่เหนือธรรมชาติ ใช้ความเชื่อเป็นข้อห้ามเกี่ยวกับการละเมิด กฎเกณฑ์ ทางสังคมหรือกฎเกณฑ์ของธรรมชาติ ควบคุมพฤติกรรมคนต่อการอนุรักษ์ป่า ความเชื่อเรื่องผีเจ้าป่าเจ้าเขา ใช้เป็นที่พึ่งทางใจ ควบคุมการบกรุกป่าต้นน้ำ และความเชื่อเรื่องต้นไม้ศักดิ์สิทธิ์ เป็นการนับถือต้นไม้ ใช้สิ่งเหนือธรรมชาติและพิธีกรรมป้องกันการทำลายต้นไม้ การถ่ายทอดผ่านตำนาน ใช้เรื่องป่าไม้ในชุมชนที่ถูกสัมปทานในอดีตมาเป็นบทเรียนในการเรียน การถ่ายทอดผ่านพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์น้ำของชุมชน ทำให้เกิดที่พึ่งพิงทางจิตใจ ละเว้นการเบียดเบียนธรรมชาติให้เป็นการดูแลรักษาป่าโดยวิธีเหนือธรรมชาติ การถ่ายทอดผ่านกิจกรรมและการปฏิบัติ โดยจัดทำกิจกรรมศึกษาเส้นทางธรรมชาติ เพื่อให้ความรู้กับกลุ่มเยาวชน และเป็นการพัฒนาความรู้ของกลุ่มสตรี เป็นวิธีการเน้นการให้เยาวชนสามารถนำภูมิปัญญามาใช้ในชีวิตประจำวัน รวมถึงการนำไปปฏิบัติในการดำรงรักษาป่าไม้และทรัพยากรธรรมชาติต่อไป

วิธีการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นของกลุ่มสตรีผู้นำชุมชนด้วยกระบวนการสิ่งแวดล้อมศึกษา พบว่าใช้วิธีการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นมี 5 ขั้นตอน ได้แก่ 1) การสร้างความรู้ความเข้าใจ กลุ่มสตรีผู้นำชุมชนได้มุ่งเน้นเสริมสร้างความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับระบบธรรมชาติ ระบบนิเวศ ทรัพยากรในป่าชุมชน 2) ความตระหนัก สร้างความสำนึก ให้เยาวชนรู้สึกรักและหวงแหน ในคุณค่าของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม 3) เจตคติ ทำให้เกิดการปรับตัว และเปลี่ยนแปลง พฤติกรรมเกี่ยวกับการอนุรักษ์ป่าของเยาวชนในทางที่ดีขึ้น 4) ทักษะ ทำให้เกิดทักษะในการ ดำรงชีวิตอยู่ร่วมกับสิ่งแวดล้อมภายใต้กฎเกณฑ์ทางธรรมชาติ โดยไม่ก่อให้เกิดผลกระทบ ทางสิ่งแวดล้อม มีการพัฒนาด้าน การสังเกต การบ่งชี้ปัญหา การเก็บข้อมูล การตรวจสอบ การวางแผน การคิดวิเคราะห์ การแก้ปัญหา และการตัดสินใจ และ 5) การมีส่วนร่วม ให้เยาวชนเข้ามา มีส่วนร่วมโดยใช้กิจกรรมด้านการอนุรักษ์ร่วมกับกลุ่มสตรีผู้นำชุมชน

ผลการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นด้วยกระบวนการสิ่งแวดล้อมศึกษาของกลุ่มสตรีผู้นำชุมชน พบว่ามีผลการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นในด้านการพัฒนาความรู้ ความคิด เจตคติ ทักษะ การมีส่วนร่วมของกลุ่มสตรีผู้นำชุมชน ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมลักษณะ ของสิ่งแวดล้อม คุณค่าของสิ่งแวดล้อม เช่น ความเชื่อมโยงระบบนิเวศ ดิน น้ำ ป่า ความรู้ ความเข้าใจถึงสาเหตุที่ก่อให้เกิดปัญหา เช่น การสัมปทานป่า ความรู้ความเข้าใจถึงวิธีการแก้ปัญหา เช่น การจัดการป่าชุมชนร่วมกับคณะกรรมการป่าชุมชน ความรู้ความเข้าใจในเกี่ยวกับการอนุรักษ์

ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม การยกระดับการเรียนรู้โดยการปรับประยุกต์ใช้ใน ชีวิตประจำวันของกลุ่มสตรีผู้นำชุมชน พัฒนาทักษะ การคิด การวางแผน การปฏิบัติ ผู้ที่มีส่วน ร่วมเมื่อเกิดการเกิดกลุ่มอย่างเป็นรูปธรรมจึงมีการดำเนินกิจกรรมต่างๆ เพื่อเสริมสร้างกระบวนการ เรียนรู้ การถ่ายทอดความรู้สู่เยาวชน มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ โดยใช้เครื่องมือคือ การสนทนา พุดคุย การเล่าเรื่องประสบการณ์ การเรียนรู้ในสถานที่จริง การสร้างเครือข่ายการเรียนรู้ ด้วยการสร้าง เจตคติ ความรู้สึกห่วงใย รักและห่วงหาเนนสิ่งแวดล้อม ผู้การเข้าไปมีส่วนร่วมเรียนรู้ แลกเปลี่ยน กับกลุ่มป่าชุมชน กลุ่มสมุนไพร โครงการจัดการลุ่มน้ำปิงตอนบน รวมถึงหน่วยงานของภาครัฐ สถาบันศึกษาที่เข้ามาศึกษาดูงาน

5.2 อภิปรายผล

วิธีการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นด้วยกระบวนการสิ่งแวดล้อมศึกษาของกลุ่มสตรีผู้นำ ชุมชนในท้องถิ่นสู่เยาวชน พบว่ามีการถ่ายทอด 4 วิธีคือ 1) การถ่ายทอดผ่านความเชื่อ เป็นการ ผนวกความเชื่อที่เกี่ยวข้องกับศาสนาและสิ่งเหนือธรรมชาติ ประกอบด้วย ความเชื่อเรื่องจิตป่า ความเชื่อเรื่องผีเจ้าป่าเจ้าเขา และความเชื่อเรื่องต้นไม้ศักดิ์สิทธิ์ 2) การถ่ายทอดผ่านตำนาน โดยใช้ เรื่องราวทางประวัติศาสตร์ของหมู่บ้านที่ถูกสัมปทานป่าในอดีตมาเป็นบทเรียน 3) การถ่ายทอด ผ่านพิธีกรรมที่เกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรของชุมชน เช่น การเลี้ยงผีขุนน้ำ การเลี้ยงผีฝาย การบวชป่า และ 4) การถ่ายทอดผ่านกิจกรรมปฏิบัติโดยการจัดทำกิจกรรมเส้นทางศึกษาธรรมชาติ

การถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นดังกล่าวข้างต้นพบว่า เป็นผลมาจากการที่กลุ่มสตรีผู้นำ ชุมชนมีการเรียนรู้เพื่อสร้างและค้นหาความรู้ซึ่งความรู้ของกลุ่มสตรีผู้นำชุมชนมาจากการได้รับ การถ่ายทอดจากบรรพบุรุษ การเรียนรู้ในชีวิตประจำวันจากการใช้ประโยชน์จากป่า และการแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับสมาชิกในกลุ่มรวมถึงการแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับกลุ่มสมุนไพร และเครือข่ายป่าชุมชน เพื่อเสริมสร้างความรู้และค้นหาความรู้ใหม่ จึงมีชุดความรู้เกี่ยวกับการ ใช้ประโยชน์จากป่าและการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ แล้วนำไปถ่ายทอดให้กับกลุ่มเยาวชน ผ่านความเชื่อ การถ่ายทอดผ่านตำนาน การถ่ายทอดผ่านพิธีกรรมที่เกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากร ของชุมชน และการถ่ายทอดผ่านกิจกรรมปฏิบัติ ซึ่งเป็นการสร้างความรู้ความเข้าใจ บนฐาน การเรียนรู้ร่วมกัน กลุ่มสตรีได้มุ่งเน้นให้เยาวชนมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับระบบนิเวศ และทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในป่าหัวทุ่ง สร้างจิตสำนึกผ่านการเล่าเรื่องราว ประวัติศาสตร์ของป่าชุมชนบ้านหัวทุ่ง ทำให้เยาวชนได้เรียนรู้ถึงความเป็นมาจากประสบการณ์ ของคนรุ่นก่อนเกี่ยวกับระบบนิเวศป่าที่เอื้ออำนวยต่อการดำเนินชีวิต และเกิดความตระหนัก เมื่อทรัพยากรป่าไม้ถูกทำลายส่งผลให้เกิดการทำลายวิถีชีวิตของคนที่ต้องพึ่งพิงป่าในการยังชีพ

สะท้อนให้เห็นถึงคุณค่าและความสำคัญของป่าเกิดเป็นเจตคติที่ต้องการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและมีส่วนร่วมไปสู่การปฏิบัติในการทำกิจกรรมด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติเพื่อประโยชน์ส่วนรวม จึงเกิดเป็นทักษะประสบการณ์จากการลงมือปฏิบัติ กลุ่มสตรีผู้นำชุมชนเกิดทักษะจากการเป็นผู้ถ่ายทอด และกลุ่มเยาวชนเกิดความรู้ความเข้าใจจากการเป็นผู้รับการถ่ายทอด ผ่านการสื่อสารแบบสองทาง ทั้งนี้กลุ่มเยาวชนยังสามารถปรับบทบาทของตนเองเป็นผู้ถ่ายทอดได้ โดยการถ่ายทอดความรู้ให้กับสมาชิกในกลุ่มแบบพี่สอนน้องและถ่ายทอดให้กับคนในครอบครัว เพื่อนฝูง ของตนเอง ได้อีกด้วย จึงกล่าวได้ว่าการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นของกลุ่มสตรีผู้นำชุมชนสู่เยาวชนใช้หลักการสิ่งแวดล้อมศึกษาเป็นเครื่องมือในการถ่ายทอดจึงทำให้เกิดการเรียนรู้ได้จริง

การถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นของกลุ่มสตรีผู้นำชุมชนบ้านหัวทุ่ง คล้ายคลึงกับการศึกษาของ เรไร ไพรวรรณ (อ้างแล้ว) ศึกษาเรื่องการถ่ายทอดภูมิปัญญาชาวบ้าน: กรณีศึกษาชุมชนในเขตชนบท พบว่าการถ่ายทอดภูมิปัญญาชาวบ้าน ประกอบด้วยองค์ประกอบหลัก 3 องค์ประกอบ ดังนี้ คือ 1) วิธีการถ่ายทอดประกอบด้วยถ่ายทอดด้วยวาจาคือการบอกเล่า อธิบาย 2) การถ่ายทอดด้วยการสาธิต คือการแสดงให้เห็นด้วยการปฏิบัติหรือการทำให้ดูเป็นแบบอย่างเพื่อให้ผู้รับการถ่ายทอดได้เห็นและเข้าใจได้อย่างชัดเจนยิ่งขึ้นและสามารถปฏิบัติตามได้ และ 3) การถ่ายทอดด้วยลายลักษณ์อักษร ในเนื้อหาจะมีการถ่ายทอดเนื้อหาจากง่ายไปหายากตามลำดับขั้นตอน โดยคำนึงถึงความสามารถของผู้รับและความพร้อมด้านเวลา มีการถ่ายทอดเนื้อหาให้สอดคล้องกับความต้องการของผู้รับ ในเนื้อหาแทรกเรื่องภาษา และกิริยามารยาทและมีการประเมินผลเป็นระยะๆ เช่นเดียวกับการศึกษาของ จารุวรรณ ธรรมวัฒน์ (2531) ที่พบว่า การถ่ายทอดภูมิปัญญาพื้นบ้านมีการถ่ายทอดหลากหลายรูปแบบตามเนื้อหาและกลุ่มเป้าหมาย เช่น การถ่ายทอดให้กับเด็กจะต้องสนุกไม่ซับซ้อน มีการละเล่น ปริศนา คำทาย การเล่านิทาน และการลงมือทำ แต่การถ่ายทอดให้กับผู้ใหญ่จะใช้วิธีการบอกเล่า พิธีสู่ขวัญ พิธีพุทธศาสนาและพิธีกรรมต่างๆ การประกอบอาชีพ ฯลฯ ซึ่งทุกวิธีจะอิงแอบอยู่กับความเชื่อ ความศรัทธาในอำนาจพุทธศาสนา เป็นสำคัญ และมีส่วนที่แตกต่างกันออกไปในประเด็นที่ว่า กลุ่มสตรีผู้นำชุมชนใช้การถ่ายทอดผ่านกิจกรรม ความเชื่อ พิธีกรรม ตำนานซึ่งเน้นกลุ่มเยาวชนทุกระดับมีการสอดแทรกประเพณี ความเชื่อ ตั้งแต่เด็กเล็กจนถึงเด็กโต กลุ่มสตรีผู้นำชุมชนมีการใช้กระบวนการสิ่งแวดล้อมศึกษาผนวกกับการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น เพื่อให้เยาวชนเกิด ความรู้ความเข้าใจ ความตระหนัก ทักษะ เจตคติ และการมีส่วนร่วมซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ ประสาน ตั้งสิกบุตร (อ้างแล้ว) ที่ได้ อธิบายว่า สิ่งแวดล้อมศึกษา คือ กระบวนการที่ทำให้เห็นคุณค่า เกิดความตระหนัก และเข้าใจถึงการอยู่ร่วมกันของสิ่งแวดล้อม ทางธรรมชาติ เศรษฐกิจ สังคมและการเมือง ด้วยการให้โอกาส

ทุกคนพัฒนาความรู้ เจตคติ ทักษะ การรู้จักตัดสินใจ เพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทัศนคติ และพฤติกรรมเพื่อที่จะปกป้องและแก้ไขสิ่งแวดล้อมให้ดีขึ้น

ผลการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นพบว่า ก่อให้เกิดการพัฒนาศักยภาพของกลุ่มสตรีผู้นำชุมชนใน 4 ระดับ คือ 1) การยกระดับการเรียนรู้เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมศึกษาในกลุ่มสตรีผู้นำชุมชน ด้านความรู้ความเข้าใจ และความตระหนัก เพราะกลุ่มสตรีผู้นำชุมชนเกิดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม มีความรู้ความเข้าใจถึงสาเหตุของปัญหาและสามารถค้นหาแนวทางแก้ไขจนเกิดความรู้ความเข้าใจในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืน 2) ยกระดับการเรียนรู้เกี่ยวกับการปรับประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน เป็นการพัฒนาระบวนการสิ่งแวดล้อมศึกษา ในด้านทักษะ โดยสามารถนำความรู้ความเข้าใจไปสู่การวางแผนเพื่อจัดการปัญหาสิ่งแวดล้อมได้ 3) การยกระดับการเรียนรู้เกี่ยวกับการถ่ายทอดความรู้สู่กลุ่มเยาวชน เป็นการพัฒนาทักษะโดยการใช้การแลกเปลี่ยนเรียนรู้เป็นเครื่องมือในการถ่ายทอดความรู้ผ่านการพูดคุยสนทนา (Dialogue) การเล่าเรื่องราว (Story telling) และการเรียนรู้ในสถานที่จริง (Learning by Doing) โดยอาศัยการสื่อสารแบบสองทาง (Two ways Interactive) จึงเกิดทักษะการเรียนรู้ทั้งสองฝ่าย คือ กลุ่มสตรีผู้นำชุมชนเกิดการพัฒนาทักษะจากการเป็นผู้ถ่ายทอด และกลุ่มเยาวชนได้รับการพัฒนาทักษะการเรียนรู้จากการเป็นผู้รับการถ่ายทอด สามารถนำความรู้ที่ได้เรียนรู้ไปถ่ายทอดให้กับบุคคลในครอบครัว หรือเพื่อนในโรงเรียนได้ ทั้งยังสามารถถ่ายทอดให้กับสมาชิกในกลุ่มแบบพี่สอนน้อง เยาวชนได้พัฒนาการเรียนรู้เพราะนอกจากจะได้เรียนรู้ตามหลักวิชาการจากการเรียนรู้ในโรงเรียนแล้วยังได้เรียนรู้จากการลงมือปฏิบัติในสถานที่จริงซึ่งเป็นการเสริมสร้างทักษะและกระบวนการเรียนรู้ จึงสามารถปรับบทบาทของตนเองจากการเป็นผู้รับ ไปเป็นผู้ถ่ายทอดได้ และ 4) การยกระดับการเรียนรู้เกี่ยวกับสร้างเครือข่ายการเรียนรู้ของกลุ่มสตรีผู้นำชุมชน เป็นการพัฒนาระบวนการสิ่งแวดล้อมศึกษาด้านเจตคติและการมีส่วนร่วมสาธารณะ เกิดความรู้สึกห่วงใยและมีแรงจูงใจที่จะเข้าไปมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ จึงเกิดการสร้างเครือข่ายการเรียนรู้ร่วมกับองค์กรต่างๆ ทั้งภายในและภายนอกชุมชน เช่น เครือข่ายป่าชุมชนบ้านหัวทุ่ง กลุ่มสมุนไพรรักษาโรค การจัดการลุ่มน้ำแม่ปิงตอนบน เป็นต้น ในการทำกิจกรรมที่เกี่ยวกับการอนุรักษ์นำไปสู่แนวทางการพัฒนาอย่างยั่งยืน ดังงานศึกษาของ ประสาน ดังสิขบุตร และคณะ (อ้างแล้ว) ศึกษาเรื่องกระบวนการสิ่งแวดล้อมศึกษากับการพัฒนาชุมชน กรณีป่าชุมชนบ้านหัวทุ่ง หมู่ที่ 14 ตำบลเชียงดาว อำเภอเชียงดาว จังหวัดเชียงใหม่ พบว่า จุดเริ่มต้นของการรวมตัวกันในการร่วมอนุรักษ์พื้นที่ป่าชุมชน เกิดจากการได้รับผลกระทบจากความเสื่อมโทรมของป่า มีสาเหตุมาจากการให้สัมปทานป่าไม้ จึงการตระหนักในมิตินคุณค่า มีการใช้ความรู้ท้องถิ่นประกอบกับความมีจิตสำนึกความตระหนัก เจตคติ ทักษะ และการมีส่วนร่วมของชุมชนอันเป็นทุนทางสังคมบูรณาการร่วมกัน

เป็นระบบการจัดการทรัพยากรธรรมชาติให้เกิดความยั่งยืน ทั้งนี้ยังได้สร้างความเข้มแข็งด้วยการสร้างเครือข่ายทางสังคมและเครือข่ายองค์ความรู้ทั้งภายในชุมชน เพื่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนข่าวสารข้อมูลระหว่างกัน นำความรู้ไปใช้เพื่อพัฒนาศักยภาพในการดำเนินงาน การร่วมกันแก้ไขปัญหาทรัพยากรป่าชุมชนในพื้นที่ และการสร้างอำนาจต่อรองให้กับชุมชน ทั้งนี้ วราพร ศรีสุพรรณ (2549) ยังได้กล่าวถึงกระบวนการสิ่งแวดล้อมศึกษาว่า ในการจัดการสิ่งแวดล้อมศึกษานั้นควรมีพื้นฐานดังต่อไปนี้ 1) ให้ความสำคัญกับผู้เรียนโดยเน้นให้ผู้เรียนตระหนักว่าตนเองมีบทบาทต่อสังคม 2) ให้ความสำคัญกับการจัดประสบการณ์ทางสังคม เพื่อให้ผู้เรียนสามารถวิเคราะห์ปัญหาในสังคมและสิ่งแวดล้อมได้ 3) เนื้อหาสาระจะต้องเปิดโอกาสให้ผู้เรียนเกิดบูรณาการ โดยสามารถประสานแนวคิดของศาสตร์ต่างๆ 4) กระบวนการเรียนการสอน เน้นการสืบสวน การสังเกต

นอกจากนี้ยังพบอีกว่า ผลการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นของกลุ่มสตรีผู้นำชุมชนสู่เยาวชน โดยอาศัยกระบวนการสิ่งแวดล้อมศึกษาก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมคือ กลุ่มสตรีผู้นำชุมชนสามารถนำความรู้และทักษะไปถ่ายทอดให้กับชุมชนอื่นหรือหน่วยงานต่างๆ ทั้งภาครัฐและเอกชนที่มีความสนใจเข้ามาศึกษาดูงาน หรือการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในเวทีระดับเครือข่ายป่าชุมชนต้นน้ำปิง ทั้งยังทำให้เกิดพฤติกรรมในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ เช่น การร่วมกิจกรรมของคณะกรรมการป่าชุมชนในด้านการอนุรักษ์และป้องกัน ไม่ว่าจะเป็นกิจกรรมปลูกป่า กิจกรรมการทำแนวกันไฟ เมื่อมีการเข้าไปในป่ากลุ่มสตรีผู้นำชุมชนก็จะสำรวจทรัพยากรในป่าไปในตัวด้วย ส่วนการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของกลุ่มเยาวชนนั้น ทำให้เยาวชนเกิดจิตสำนึกที่จะหวงแหนทรัพยากรชุมชนของตนเอง เกิดเจตคติและการเข้าไปมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมกับกลุ่มป่าชุมชนและกิจกรรมของกลุ่มสตรีผู้นำชุมชน จึงเป็นไปตามเป้าหมายของกระบวนการสิ่งแวดล้อมศึกษา

5.3 ข้อเสนอแนะ

1) กลุ่มสตรีผู้นำชุมชน ต้องตระหนักว่า กระบวนการถ่ายทอดการเรียนรู้ นั้น เป็นการพัฒนาภายในตัวของผู้เรียนรู้ให้มีทักษะการคิดและการปฏิบัติอย่างมีส่วนร่วม และมีการสื่อสารสองทางที่ปฏิสัมพันธ์ต่อกัน (Interactive Learning) ดังนั้นหากกิจกรรมที่เสริมสร้างให้เยาวชนได้มีโอกาสฝึกฝนทักษะบ่อยครั้ง เยาวชนหรือผู้เรียนรู้ก็จะสามารถพัฒนาศักยภาพของตนได้ และมีทัศนคติและจิตสำนึกที่ดีต่อสิ่งแวดล้อมอันนำมาสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนอย่างแท้จริง

2) ควรมีการสนับสนุนให้มีการยกระดับการเรียนรู้ของชุมชนบ้านหัวทุ่งเป็นแหล่งเรียนรู้ เพื่อการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืนด้วยกระบวนการสิ่งแวดล้อมศึกษาให้กับชุมชนอื่นหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง โดยเฉพาะการจัดการเรียนรู้แบบบูรณาการ

3) หน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนา ควรเข้าไปศึกษากระบวนการพัฒนาของชุมชนแห่งนี้ เพื่อต้นแบบในการทำงาน โดยเน้นที่กระบวนการเรียนรู้และการทำงานที่ชุมชนนี้นำไปใช้

4) ควรสนับสนุนให้สถานศึกษาในชุมชนได้ใช้แหล่งเรียนรู้ที่บ้านหัวทุ่ง เป็นแหล่งเรียนธรรมชาติศึกษา (Nature Study) โดยให้เยาวชนได้ร่วมเรียนรู้ด้วยวิธีการสิ่งแวดล้อมศึกษาร่วมกัน

5) สถาบันการศึกษาโดยเฉพาะมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ควรเข้าไปสนับสนุนกระบวนการทำงานที่ผ่านการจัดการความรู้ตามแนวทางสิ่งแวดล้อมศึกษาอย่างต่อเนื่อง ทั้งนี้เพื่อให้ชุมชนสามารถเรียนรู้ในการปรับตัวกับสังคมโลกาภิวัตน์ที่มีความผันแปรเร็วได้ทันและสามารถดำรงตนอยู่ท่ามกลางความพอเพียงได้อย่างต่อเนื่องและยั่งยืน